

Specyfika krajobrazu wizualnego i jego klasyfikacja

Visual landscape – its special character and classification

Barbara Wycichowska

Instytut Architektury i Urbanistyki, Politechnika Łódzka
Al. Politechniki 6, 90 – 924 Łódź

Abstract. Landscape is defined in different ways. In geographical and biological sciences it functions as a natural notion, comprising the material (natural and cultural) layers of space. In architecture and urban and spatial planning it is defined as a set of external features of the environment (visual landscape – the physiognomic layer of landscape).

Generally, visual landscape can be defined as a view (set of views) to an area, perceived mainly through the sense of sight (visual stimuli take up about 85% of the whole sensory perception of landscape).

Visual perception of landscape depends not only on the physical conditions (perception means and spatial range, the intensity of the view stimuli), but also on the “visual-perceptive skill” of the observer (the quality of the physical-biological and socio-cultural filters, the observer’s emotional state, sensitivity, his or her role and perception experience). Due to the individual character of perception, the evaluation concerns the image of space which is created in human consciousness (subjective image of sensory perception), while the process itself follows according to an established, systemic and individual interpretation (acknowledgement, categorization, systemization), which leads to an evaluation of the observed landscape. The relations and objects of mind exist potentially (long-term memory), while actualization in working memory leads to conscious experience. Emotional experience (positive, negative, neutral) and intellectual reactions triggered by the perceived stimuli (perception of sensory signals) affect the evaluation of landscape aesthetics (division into a pleasant, harmonious landscape and an unattractive, disharmonious and mediocre one).

Visual landscape is an object of study and creation in landscape architecture, in which the range of landscape forms classified by other sciences as regards quality has been developed. The classification has been enriched with terms which describe and evaluate landscape physiognomy (including its aesthetic value). Landscapes which took their names from the characteristic features of their material natural layer (e.g. valley landscape, lowland landscape) and material cultural layer (e.g. urban landscape, rural landscape), have been given names which additionally characterize and evaluate a given form of landscape as regards its external features (e.g. semi-open harmonious valley landscape; open disharmonious rural landscape).

Słowa kluczowe: krajobraz wizualny, doświadczenie percepcyjne, “sprawność wizualno-odbiorcza” obserwatora, subiektywny obraz percepcji zmysłowej, klasyfikacja krajobrazu

Key words: visual landscape, perception experience, the “visual-perceptive skill” of the observer, subjective image of sensory perception, classification of landscape

Specyfika krajobrazu wizualnego. Proces postrzegania i oceny krajobrazu

Pojęcie krajobrazu definiowane jest w różny sposób. W naukach geograficznych i biologicznych krajobraz przedstawiany jest najczęściej jako pojęcie przyrodnicze obejmujące warstwę materialną przestrzeni

(przyrodniczą i kulturową), natomiast architektura, urbanistyka i planowanie przestrzenne określają krajobraz jako zespół cech zewnętrznych – tzw. krajobraz wizualny (warstwa fizjonomiczna krajobrazu).

Krajobraz wizualny w ogólnym ujęciu można określić jako widok (zbiór widoków) terenu (obraz otoczenia) percepowany w podstawowym zakresie przez sygnały optyczne płynące z otoczenia.

Każdy człowiek posiada genetycznie uwarunkowane możliwości percepcyjne, które są rozbudowywane (edukacja, nabywanie wiedzy) i modyfikowane (doświadczenie percepcyjne) w ciągu całego życia. Człowiek dysponuje pięcioma narządami zmysłów, dzięki którym poznaje otoczenie i zdobywa o nim wiedzę. Percepcja krajobrazu ze względu na wielobodźcowość środowiska ma charakter multisensoryczny (oddziałuje na wszystkie zmysły), przy czym bodźce wzrokowe zajmują około 85% całości postrzegania zmysłowego krajobrazu, podczas gdy pozostałe spełniają jedynie rolę dopełniającą (Koźuchowski 2005, 44).

Percepcja krajobrazu wizualnego bazuje na niezwykle plastycznej i pojemnej przestrzeni umysłu obserwatora, obejmującej bogaty zbiór odziedziczonych, zapamiętanych i wyobrażonych elementów przestrzeni materialnej. Płynące z otoczenia informacje (to, co widzimy) – poszczególne elementy widoku, porównywalne są z wzorcami przedmiotów zarejestrowanych w pamięci obserwatora (to, co wiemy) i w ten sposób są identyfikowane. Aktualizacja istniejących potencjalnie relacji i obiektów umysłu (wiedza skupiona w pamięci długotrwałej) w pamięci roboczej prowadzi do ich świadomego przeżywania (synteza i przetwarzanie informacji z różnych źródeł i podejmowanie decyzji). Tak więc w procesie percepcji oceniany jest obraz przestrzeni powstający w ludzkiej świadomości – subiektywny obraz percepcji zmysłowej. Ten wykreowany w drodze zmysłowej percepcji bodźców wizerunek krajobrazu nazywany jest krajobrazem multisensorycznym (Koźuchowski 2005, 45).

Sam proces percepcji postępuje zawsze według określonego, spójnego schematu: od odbioru informacji z otoczenia (pobudzenie i uruchomienie zmysłów percepcji) – poprzez selektywną analizę danych (porównanie informacji z otoczenia z zakodowanymi w przestrzeni umysłu), kategoryzację (określenie krajobrazu z danego punktu widzenia) i systematyzację (uporządkowanie subiektywnego obrazu krajobrazu) – po kodyfikację (nazwanie krajobrazu) (Dąbrowska-Budzilo 2002, 70–74). Dodać należy, że obraz otoczenia jest konstruowany z bardzo fragmentarycznej informacji (bodźce płynące z otoczenia), uzupełnianej danymi z doświadczenia, wnioskami, uogólnieniami i wyobraźnią. Obserwując otoczenie, nie jesteśmy świadomi, jak bardzo złożony i skomplikowany jest proces przetwarzania informacji o percepowanym krajobrazie, jak znacząca ich ilość pozostaje w tzw. ukrytej warstwie percepcji (Dominiczak 1998).

Na wizualny odbiór krajobrazu ma wpływ sytuacja percepcyjna (sposób percepcji: percepcja stacjonarna lub mobilna; oraz warunki percepcji: czas trwania obserwacji, kontekst sytuacyjny: pora dnia i roku, stan pogody, obecność osób postronnych), „konstrukcja” przedmiotu percepcji (przestrzenny zasięg percepcji krajobrazu, tj. skala perspektywy, rodzaj ekspozycji, stopień bodźcowości widoku) oraz „indywidualna sprawność wizualno-odbiorcza” obserwatora (jakość filtra fizyczno-biologicznego: indywidualne cechy oraz stan narządu wzroku i osobniczo-społeczno-kulturowego: cechy wrodzone, tj. wrażliwość, spostrzegawczość, zainteresowania; rodzaj wykształcenia; stan psychiczny; wyznawany system wartości; doświadczenie percepcyjne). Ponieważ nasze spostrzeżenia dopasowujemy do posiadanej wiedzy, zatem ulegają one indywidualnemu u każdego obserwatora, specyficznemu, „odautorskiemu” zniekształcaniu (Sperling 1995, 60–65).

Na wrażenia dostarczane przez zmysły (całokształt subiektywnego obrazu percepcji zmysłowej) zasadniczy wpływ mają oczekiwania i potrzeby obserwatora. Krajobraz jest postrzegany przede wszystkim zgodnie z naszymi bieżącymi potrzebami (wypoczynek czynny lub bierny, budowa domu).

Wizualna aktywacja mózgu przy percepcji tego samego krajobrazu może pobudzić całkowicie różne stany emocjonalne. Zarówno świat przeżyć odległych, jak i bieżące przeżycia, a nawet pojedynczy, nieświadomiony do końca bodziec płynący z otoczenia (np. dźwięk, zapach) mogą w znaczący sposób wpływać na odbiór (uczucie destabilizacji, niepokoju), a w konsekwencji na ocenę widoku (bezwładność procesu percepcji).

Najczęściej ocenianymi cechami krajobrazu są: jego piękno (ocena odpowiada wyznawanemu przez obserwatora kodowi kulturowemu), różnorodność łączona z bodźcowością, naturalność (niski stopień antropogenizacji otoczenia), użyteczność (możliwość realizacji swoich potrzeb), a także rodzimność łączona z orientacją (poczucie bezpieczeństwa wynikające ze znajomości obserwowanego terenu) oraz mentalne oceny (subiektywne preferencje obserwatora) (Koźuchowski 2005, 39–41). Rejestracja wzrokowa cech otoczenia ma przede wszystkim charakter utylitarny.

Doznania emocjonalne (pozytywne, negatywne, pośrednie) i intelektualne reakcje powstające za sprawą odbieranych bodźców (obok wzrokowych) wpływają na ocenę estetyki krajobrazu: podział na krajobraz ładny – harmonijny, brzydki – dysharmonijny, i pośredni.

Mimo indywidualnie często znaczących różnic w ocenie konkretnego krajobrazu można wyróżnić podstawowe cechy organizacji przestrzeni, których obecność decyduje o tym, że dany krajobraz jest przez większość jego użytkowników/obserwatorów zawsze oceniany jako zdecydowanie atrakcyjny (ocena pozytywna).

W procesie percepcji krajobrazu podświadomie dążymy do upraszczania i porządkowania obserwowanej przestrzeni (organizacja percepcyjna), czym zawiadują rozpoznane prawa percepcji: prawo podobieństwa, prawo kontynuacji, prawo zamykania i prawo bliskości (www.wortal.malbork.pl/prace/269.doc).

Zróżnicowane krajobrazy z reguły są odbierane jako bardziej atrakcyjne od tych, które z powodu deficytu elementów akcentujących odczytywane są jako monotonne i tym samym trudne do zapamiętania.

Aktywność przestrzeni umysłu w procesie percepcji zależy od stopnia zaangażowania obserwatora (motywacja) i roli, w jakiej występuje (mieszkaniec, turysta, potencjalny inwestor). Przy miernym zaangażowaniu obserwator poprzestaje na powierzchniowym oglądzie. W przypadku zaangażowania czynnego dochodzi do koncentracji, przeżywania i wnikania w struktury obserwowanej przestrzeni. Z kolei umotywowany i nastawiony twórca obserwator nie poprzestaje na systemowym porządkowaniu krajobrazu, ale idzie dalej – podejmuje się kreacji widoku, która pozwoli zwiększyć jego wartość estetyczną lub/i użytkową (budowanie ładu przestrzennego, funkcjonalno-przestrzennego).

Klasyfikacja krajobrazu wizualnego

Krajobraz wizualny stanowi przedmiot badań i kreacji w architekturze krajobrazu, która rozbudowała „jakościowo” bazę klasyfikacji krajobrazów powołanych przez inne dziedziny nauki (typologia z podziałem na typy, rodzaje, formy, style i odmiany krajobrazu) o określenia, które charakteryzują lub/i oceniają fizjonomię krajobrazów, w tym ich strukturę, formę, treść i wartość estetyczną.

Klasyczny podział oparty na stopniu ingerencji człowieka w naturalną strukturę krajobrazu rozbudowany o typowe formy ukształtowania i pokrycia terenu

Mówiąc o klasyfikacji krajobrazów, należy zacząć od powszechnie funkcjonującego klasycznego podziału opartego na stopniu ingerencji człowieka w naturalną strukturę krajobrazu. Wyodrębnia on trzy typy krajobrazu: krajobraz pierwotny, krajobraz naturalny i krajobraz kulturowy.

Krajobraz pierwotny to krajobraz, który powstał w wyniku działania czynników przyrodniczych bez ingerencji człowieka; w zasadzie nie występuję na terenie Europy (Łuczycka-Bruzda 2001, 35).

Drugi z wyróżnionych – krajobraz naturalny – to krajobraz podlegający ograniczonej, wyważonej środowiskowo antropogenizacji (ingerencja człowieka nie zakłóca równowagi środowiska przyrodniczego), w którym naturalne właściwości krajobrazu dominują nad kulturowymi, wprowadzonymi przez człowieka. W Polsce fragmenty krajobrazu naturalnego zachowały się przede wszystkim na terenach górskich i nadmorskich.

I ostatni z wymienionych w ramach klasycznego podziału, dominujący – krajobraz kulturowy zwany również antropogenicznym (Richling, Solon 1996, 129), związany jest z kulturową działalnością człowieka.

Przewaga w występowaniu określonych naturalnych lub/i kulturowych elementów krajobrazu decyduje o przyporządkowaniu mu reprezentatywnej formy ukształtowania i pokrycia. Krajobraz, biorąc pod uwagę ukształtowanie powierzchni, może być płaski, sfalowany, pagórkowaty, górzysty itd. Wyróżnioną formę ukształtowania można rozbudowywać dalej, na przykład ze względu na jej nawodnienie wybierając między krajobrazem: pustynnym, bagiennym, rzeczonym, pojeziernym i nadmorskim.

Wśród form pokrycia terenu formy naturalne utrzymują wyłączność jedynie dla krajobrazu pierwotnego, dla pozostałych typów krajobrazów (krajobraz naturalny, krajobraz kulturowy) ich udział wyraźnie maleje na rzecz form sztucznego pokrycia.

Określenie form pokrycia terenu pozwala na wyróżnienie krajobrazów kulturowych z większym lub mniejszym

udziałem naturalnego pokrycia i antropogenicznego.

Ze względu na dużą różnorodność pokrycia antropogenicznego krajobraz kulturowy dzielony jest na pięć grup. Pierwszą, najbardziej zbliżoną do krajobrazów naturalnych tworzą krajobrazy uprawowe, drugą – krajobrazy kulturowe rolno-osadnicze, trzecią – krajobrazy miejskie, czwartą – zurbanizowane, i piątą – krajobraz przemysłowy (Bogdanowski 1979, 127–128).

Klasyfikacja dzieląca krajobrazy z punktu widzenia ich usytuowania w szerszym kontekście przestrzennym

Kolejna klasyfikacja dzieli krajobrazy z punktu widzenia ich usytuowania w szerszym kontekście przestrzennym na trzy grupy: krajobraz zurbanizowany, krajobraz otwarty i krajobraz zielony (Mitkowska 2001, 63–64). Krajobraz zurbanizowany definiowany jest jako widok (zespół widoków), którego widnokrąg zasłaniają (przysłaniają) ściany pochodzenia kulturowego i który wyróżnia się dużym (decydujący) udziałem elementów kulturowych (przeważa tworzywo sztuczne). Cechą krajobrazu otwartego jest natomiast zachowany naturalny widnokrąg i udział form kulturowych z przewagą naturalnego tworzywa (zieleni to podstawowy, ale nie jedyny komponent krajobrazu otwartego). Krajobraz zielony, z dominującym udziałem zieleni naturalnej, z przewagą struktur zieleni wysokiej, obejmuje obszary leśne, komponowane parki, obszary łąkowe, łąkowe nizinnych i górskich hal, formy zbliżone do krajobrazu naturalnego bądź kształtowane przez człowieka z dominacją drzew (Bogdanowski 1976, 257). Podział formalny krajobrazu zielonego uwzględnia krajobrazy: pierwotny, naturalny, naturalno-kulturowy (las gospodarcze), kulturowy (ogrody ozdobne, parki). W ramach krajobrazu historycznego kulturowego stosowane są podziały, np. według rodzaju upraw (rolny, leśny, parkowy), według form stylowych (ogród renesansowy, park romantyczny) i siedlisk (bór, grąd).

W klasyfikacji krajobrazu wizualnego architektura krajobrazu używa często określeń, które odwołują się bezpośrednio do jego cech kompozycyjnych. Określenie „krajobraz statyczny” odnosi do widoków z dominacją naturalnych rytmów, z przewagą struktur horyzontalnych, gdzie elementy wolnostojące są stonowane, ale obejmuje również kompozycje „klasyczne”: zwarte, dominujące na tle, akcentowane. Natomiast określenie „krajobraz dynamiczny” odnoszone jest do widoków z tzw. przewagą kompozycyjną, o przeciwstawnych zestawieniach elementów wnętrza z tłem, do kompozycji z udziałem agresywnych cięć wertykalnych, kompozycji przekontrastowanych (przeciwstawność skali lub/i barwy obiektów prowadzące do chaosu), a także kompozycji rozproszonych – „akompozycji”, w których gubi się dominacja i akcentowanie.

Klasyfikacja krajobrazu wizualnego w aspekcie funkcjonalno-treściowym

Kolejna klasyfikacja dzieli krajobraz wizualny w aspekcie funkcjonalno-treściowym na krajobrazy sakralne i świeckie. W ramach krajobrazów kulturowych zurbanizowanych sakralnych wyróżnia się krajobrazy świątyni i klasztorów z towarzyszącymi im ogrodami, cmentarzy, parków pielgrzymkowych i miejsc pamięci narodowej. Odpowiednio w ramach krajobrazów kulturowych zurbanizowanych świeckich wyróżnia się: krajobraz miasta, wsi, rezydencji mieszkalnej w otoczeniu ogrodowym (pałace i dwory), a także krajobrazowe obiekty inżynierskie (arterie komunikacyjne, zapory wodne – Wielgus 2001, 297).

Wchodząc głębiej w struktury określonych funkcyjnie krajobrazów, można dokonywać ich dalszego podziału. Przykładowo, w ramach krajobrazu miejskiego można wyróżnić: krajobraz wnętrza ulicy, krajobraz wnętrza placu, krajobraz obrzeży miasta.

Klasyfikacja, która dzieli krajobrazy ze względu na odmiany kompozycyjno-formalne

I wreszcie klasyfikacja dzieląca krajobrazy ze względu na odmiany kompozycyjno-formalne, wynikające z tendencji stylowych w architekturze, urbanistyce i szczególnie w sztuce ogrodowej, które pozostają reprezentatywne dla konkretnych epok historycznych (np. barok, klasycyzm, romantyzm, secesja, modernizm i inne) (Mitkowska 2001, 63–64). W wypadku krajobrazów historycznych mówimy o ich formach stylowych i zabytkowości.

Klasyfikacja przeznaczona dla krajobrazów (fragmentów krajobrazów) dziedzictwa kulturowego o wyjątkowych cechach

W architekturze krajobrazu dodatkowo funkcjonuje klasyfikacja przeznaczona dla krajobrazów (fragmentów krajobrazów) dziedzictwa kulturowego o wyjątkowych cechach, dla których szczególnie istotny jest aspekt percepcji treści krajobrazu: krajobraz symboliczny, krajobraz historyczny czy unikatowy; dla form krajobrazu, które są wynikiem funkcjonowania konkretnego rodzaju gospodarki: średniowieczna, nowożytna; a także dla określenia wcześniej wspomnianych form stylistycznych krajobrazu, reprezentatywnych dla konkretnych założeń estetycznych: renesansowy, barokowy, klasycystyczny itd. (Dąbrowska-Budziło 2001, 75–83).

Niektórzy autorzy w odniesieniu do krajobrazów dziedzictwa kulturowego o zasięgu lokalnym dodają podział na krajobrazy „swojskie „ i „emblematiczne” (Wojciechowski 1996, 19).

Klasyfikacja, która wskazuje na walor/degradację walorów estetycznych krajobrazu poddanego antropogenizacji

Klasyfikacja krajobrazu kulturowego jest bardziej złożona. Jedni autorzy przyjmują podział krajobrazu kulturowego na dwa główne podtypy: krajobraz kulturowy harmonijny i krajobraz kulturowy zdegradowany (Bogdanowski 1976, 73), inni dla określonych typów krajobrazu kulturowego wyróżniają jedną z trzech cech krajobrazu: harmonijny, dewastacyjny lub dysharmonijny, która ma odzwierciedlać stopień ingerencji człowieka (Łuczycka-Bruzda 2001, 36).

Przedstawione podtypy i cechy krajobrazów mogą się wiązać z jego charakterystycznymi formami: krajobrazem uprawowym, miejskim, zurbanizowanym, i przemysłowym, oraz współczesnym i zabytkowym (Bogdanowski 1976, 23).

Z krajobrazem kulturowym dewastacyjnym i dysharmonijnym mamy do czynienia, gdy gospodarka człowieka była/ jest prowadzona w sposób środowiskowo nieodpowiedzialny – żywiołowy; z krajobrazem harmonijnym – gdy przeobrażanie środowiska ma charakter działań funkcjonalnych świadomych, a więc prowadzonych z zachowaniem i w nawiązaniu do charakteru środowiska, którego dotyczą (głównie kultury rolnicze, ale i wczesny okres przemysłowy oraz etap obecny) lub/i działań estetycznych, nastawionych na budowanie (kreację) i uzupełnianie (kontynuację) walorów krajobrazowych zgodnie z określonymi dla danego okresu normami estetycznymi. Jako krajobraz harmonijny określa się krajobraz naturalny i zrównoważony kulturowy. Harmonijne widoki wykazują spójność struktur i elementów krajobrazowych (występowanie form spoiwych), uporządkowanie elementów widoku według określonych zasad i kryteriów estetycznych, obecność co najmniej jednego elementu akcentującego (dominanta, subdominanta, akcent), zharmonizowane obiekty, struktury krajobrazu wzajemnie się dopełniają.

Szczególnie cenne są krajobrazy harmonijne, które zachowują różnorodność krajobrazową i dobrze eksponują lokalne walory przyrodnicze (charakterystyczna roślinność i formy naturalnej roślinności, typowe formy naturalnego ukształtowania terenu, naturalne układy wodne) i kulturowe (regionalna architektura, sacrum w krajobrazie, układ rozłogów, lokalizacja wsi, sylwety parków podworskich, sady).

Destrukcja polskiego krajobrazu wizualnego

Wielkim problemem w skali kraju są krajobrazy zdegradowane i podlegające degradacji – te, które z różnych przyczyn, najczęściej na skutek działalności człowieka, utraciły swoją wartość estetyczną (obniżenie jakości przestrzeni).

Krajobrazy dewastacyjne (zdewastowane) obejmują przede wszystkim obszary silnie zainwestowane (krajobrazy miejskie), krajobrazy podlegające żywiołowej urbanizacji (Muszyńska 2004, 59–62) oraz krajobrazy stref zewnętrznych miasta, coraz częściej podmiejskie a nawet wiejskie (presja miejska na obszary wiejskie - Pilichowski 2005, 101–105) i poprzemysłowe. Do degradacji wizualnego krajobrazu zurbanizowanego przyczynia się przede wszystkim nadmierna intensyfikacja nowej zabudowy (powierzchnia, zagęszczenie), różnorodność form i przypadkowość lokalizacyjna nowej zabudowy oraz mały udział zieleni w organizacji przestrzeni (degradacja, likwidacja istniejących zasobów, niedobór nowych terenów zieleni).

Również krajobrazy polskich dróg (krajobraz z udziałem dróg) coraz częściej są określane jako dewastacyjne i dysharmonijne. Zaśmiecanie całych kilometrów przydrożnego krajobrazu (drogi wyższych klas) chaotycznie rozrzuconymi obiektami komercyjnymi, logistycznymi, produkcyjnymi i masowe wycinanie wartościowego krajobrazowo, dojrzałego drzewostanu rosnącego przy drogach niższych klas (hekatomba drzew przydrożnych – wiekowych alejowych nasadzeń, szczególnie nasilona na Warmii i Mazurach) skutecznie niszczy krajobraz (Chyliński 2005). Ocena jakości krajobrazu wzdłuż ciągów komunikacyjnych – obok panoram widocznych z wyróżnionych punktów widokowych – jest powszechnie przyjętą praktyką.

Kolizyjność Krajowego Systemu Infrastruktury Technicznej (transportowej) z Krajowym i Europejskim Systemem Obszarów Chronionych pociąga za sobą degradację krajobrazu chronionego w różnych regionach Polski (m. in. budowa autostrady przecinającej Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich; budowa obwodnicy dla Augustowa przez dolinę Rospudy).

Dodatkowo do degradacji krajobrazu przestrzeni publicznych, w tym szczególnie polskich dróg i ulic, przyczynia się agresja wizualna wszechobecnej, różnogabarytowej reklamy. Przestrzeń publiczna nie jest chroniona przed agresją komercji.

Dewastacji coraz częściej podlegają krajobrazy otwarte, o niewątpliwych walorach przyrodniczo-krajobrazowych, użytkowane turystycznie i rekreacyjnie (krajobrazy turystyczne i rekreacyjne). W ich przypadku największym zagrożeniem jest rozproszona, często agresywna w formie zabudowa (różnokubaturowość z tendencją do wielopoziomowości, pretensjonalna kolorystyka, przypadkowa materiałowość), która skutecznie wypiera harmonizującą z naturalnym otoczeniem, starą, drewnianą, regionalną (zanikanie lokalnych i regionalnych wartości kulturowych, Wiśniewska 1997, 107–116). Efekt powszechnej i wszechobecnej nie zrównoważonej środowiskowo antropogenizacji przestrzeni zagraża bezpośrednio (zaśmiecanie krajobrazów otwartych, zasłanianie i przysłanianie krajobrazu ważnego kulturowo i przyrodniczo) i pośrednio (obniżanie jakości pokrycia naturalnego przez pogorszenie warunków środowiska, tj. obniżenie jakości i poziomu wód gruntowych, emisje komunikacyjne i grzewcze) terenom i obiektom chronionym i wskazanym do ochrony krajobrazowej. Jak widać, polski krajobraz kulturowy jest daleki od estetyzacji przestrzeni opartej na klasycznych zasadach hierarchicznego i harmonijnego uporządkowania przestrzeni.

Podsumowanie

Krajobraz wizualny jest niewątpliwie najbardziej powszechnym środkiem przekazu kulturowego (medium permanentne) i szkoda tylko, że jakość prezentowanych „w nim” obrazów ma niewiele wspólnego z prawdziwą, wysoką kulturą. Podstawowym problemami współczesnego krajobrazu kulturowego pozostaje brak jednoznaczności, czytelności, ujednoczenie form (unifikacja), zaniechana hierarchizacja form (brak zasad), przysłanianie i zasłanianie zabytkowych panoram i obiektów znaczących, brak świadomej kompozycji, a konsekwencji, z jednej strony budząca niepokój krzycząca agresja, z drugiej – zbytnia monotonia.

Przedstawiona różnorodność klasyfikacji krajobrazu wizualnego wynika ze złożoności wątków formalnych i treściowych krajobrazów, której rozpoznanie stymuluje do wprowadzania kolejnych podziałów w oparciu o nowe kryteria.

Na percepcję, a w konsekwencji klasyfikację krajobrazu wpływają z jednej strony „wybór” elementów analizy i dobór kryteriów oceny, z drugiej – udział (aktywność i liczba) wyróżnionych i opisanych czynników modyfikujących (zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania procesu percepcji).

Wielozłonowa nazwa nadawana krajobrazom, która zawiera poszczególne określenia (nazwy krajobrazu) nadane im w ramach przeprowadzanych klasyfikacji (różne kryteria oceny) jest źródłem usystematyzowanej informacji o jego treści, formie, funkcji, kompozycji, walorach estetycznych, np. krajobraz kulturowy: zurbanizowany, miejski, zamknięty, wnętrza ulicy, dysharmonijny.

Należy dodać, że czyste postacie typologiczne krajobrazu występują bardzo rzadko. Praktyka percepcyjna krajobrazu wizualnego podpowiada, że najczęściej mamy do czynienia z krajobrazami złożonymi, które łączą w sobie równocześnie różne opisane wcześniej typy: formalne, treściowe i funkcjonalne (Mitkowska 2001, 64).

Literatura

- Bogdanowski J., 1979. Architektura krajobrazu. PWN, Warszawa – Kraków
- Bogdanowski J., 1976. Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu. Polska Akademia Nauk, Kraków.
- Chyliński A., 2005. Nie pozwólmy wycinać przydrożnych drzew. *Przyroda Polska*, nr 10.
- Dąbrowska-Budzilo K., 2002. Treść krajobrazu kulturowego w jego kształtowaniu i ochronie, Kraków. 342– 359.
- Dąbrowska-Budzilo K., 2001. Walory widokowe krajobrazu. [w:] Pawłowska K. (red.). Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne. Politechnika Krakowska, Kraków. 239– 248.
- Dominiczak J., 1998. Ukryte warstwy tożsamości miasta i zagadnienie metodologii projektowania, [w:] Cielątkowska R. (red.). Tożsamość miasta odbudowanego: autentyzm – integralność – kontynuacja. Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS, Urząd Miasta Gdańska. Gdańsk.
- Ingarden R., 1958. Studia z estetyki. tom 2. PWN, Warszawa. 104–111.
- Kaczmarek S., 2001. Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast. Łódź. 104–106.
- Kowalczyk A., 1992. Badanie spostrzegania krajobrazu multisensorycznego podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych. Wyd. WSP, Bydgoszcz. 126.
- Koźuchowski K., 2005. Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji. Wyd. Kurpisz SA, Poznań. 27– 50.
- Łuczycza-Bruzda M., 2001. System ochrony krajobrazu – cel, zakres, podstawy prawne, formy, [w:] Pawłowska K. (red.). Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne. Politechnika Krakowska, Kraków. 35.
- Mitkowska A., 2001. Studia historyczne w architekturze krajobrazu, [w:] Pawłowska K. (red.). Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne. Politechnika Krakowska, Kraków. 63–64.
- Muszyńska E., 2004. Problematyka rehabilitacji urbanistycznej założeń przestrzennych o walorach kulturowych. [w:] Gospodarowanie przestrzenią w gminach Województwa Łódzkiego., Politechnika Łódzka, Łódź. 59–62.
- Pilichowski A., 2005. Presja miejska na obszary wiejskie. Perspektywa socjologiczna, [w:] Jażdżewska I. (red.). Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki. Wyd. UŁ, Łódź. 101– 105.
- Richling A., Solon J., 1996. Ekologia Krajobrazu. PWN, Warszawa 1996.
- Sperling A. P., 1995. Psychologia. Wyd. Zys i S-ka, Poznań. 65.
- Wielgus K., 2001. Ochrona i kształtowanie dzieł inżynierii w krajobrazie – zakres problematyki, [w:] Pawłowska K. (red.). Architektura krajobrazu a planowanie przestrzenne. Politechnika Krakowska, Kraków. 297.
- Wiśniewska W., 1997. Ochrona krajobrazu a ochrona środowiska. „Acta Universitatis Lodzianensis”, Terytorialne i ekologiczne aspekty rozwoju gospodarczego, Folia Oeconomica 143. 107– 116.
- Wojciechowski K., 1996. Krajobrazy – elementy dziedzictwa kulturowego i ich ewolucja. „Annales UMCS”, sec. B, 51. 19.

